Eduskunnan lakivaliokunnalle

Lisälausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle rikoslain 1 luvun 11 §:n ja 32 luvun 11 §:n muuttamisesta (HE 183/2020 vp)

Lakivaliokunnan kuulemisessa käydyn keskustelun ja esitettyjen kysymysten perusteella katson aiheelliseksi täsmentää hallituksen esityksestä HE 183/2020 vp 5.11.2020 antamaani lausuntoa.

1. *Itsepesun rangaistavuuden ala ja kattavuus*

Esitetty lainmuutos laajentaisi itsepesun rangaistavuutta selvästi. Esitetty sääntely myös täyttäisi ne vaatimukset, joita täytäntöön pantavana oleva direktiivi itsepesun rangaistavuuden suhteen edellyttää.

On esitetty erilaisia näkemyksiä siitä, missä määrin Suomen oikeusjärjestelmän perusperiaatteet ja -käsitteet asettavat rajoituksia itsepesun rangaistavuudelle. Käsillä olevassa esityksessä oikeusjärjestelmän perusperiaatteiden ja -käsitteiden on katsottu edellyttävän sitä, että itsepesun lähtökohtainen rankaisemattomuus ilmenee lakitekstistä (”Tässä luvussa tarkoitetusta rikoksesta ei tuomita henkilöä, joka on osallinen siihen rikokseen, jolla omaisuus on toiselta saatu tai joka on tuottanut hyödyn (*esirikos*).” Tämä lähtökohta on käsitykseni mukaan johtanut siihen, että esitetty sääntelymalli on varsin monimutkainen.

Itsepesua ei ole perusteltua säätää rangaistavaksi omana itsenäisenä rikoksenaan. Kyse on yhdestä rahanpesun muodosta, joka tulee rahanpesuna rangaistavaksi silloin, jos rangaistavuudelle asetetut edellytykset täyttyvät. Rikoslain 32 lukuun otettu rajoitussäännös on siis tarkoituksenmukainen tapa määrittää itsepesun rangaistavuuden ala. En siis kyseenalaista tätä sääntelymallia sinänsä, vaan kyse on pikemminkin siitä, muotoillaanko itsepesun rangaistavuus lainsäädännössä pääsäännöksi vai poikkeukseksi.

Valittu sääntelymalli ei käsitykseni mukaan ole soveltamisalaltaan suppeampi tai rahanpesun vastustamisen kannalta tehottomampi kuin vaihtoehtoiset sääntelymallit olisivat olleet. Se, muotoillaanko itsepesun rangaistavuus pääsäännöksi vai poikkeukseksi ei ole rangaistavuuden alan kannalta ratkaisevaa. Hallituksen esityksessä esitetyn mallin mukainen sääntely voi käytännössä olla yhtä kattavaa kuin sääntely, jossa itsepesun rangaistavuus on pääsääntönä. Myös lainkonkurrenssioppeja sovelletaan yleisten lähtökohtien mukaisesti riippumatta siitä, miten rahanpesusäännös on lakiteknisesti muotoiltu. Tietyt itsepesun muodot voitaisiin ja tulisi näin ollen katsoa esirikoksen myötärangaistuiksi jälkiteoiksi, vaikka itsepesun rangaistavuus olisi sääntelyssä lähtökohtana.

2. *Luovuttaminen ja välittäminen itsepesun muotoina*

Esitetty säännös, jossa rangaistavuuden piiriin otetaan vain muuntaminen, siirtäminen, peittäminen ja häivyttäminen, täyttää direktiivin vaatimukset ja vastaa sitä esityksen lähtökohtaa, että itsepesun rangaistavuus rajataan vain siihen, mitä direktiivi edellyttää. Näkemykseni,

jonka mukaan myös luovuttaminen ja välittäminen olisi perusteltua ottaa rangaistavan itsepesun piiriin, ei perustu siihen, että direktiivi sitä edellyttäisi, vaan siihen, että ratkaisu, jossa samantyyppisten toimintojen (luovuttaminen ja välittäminen vs. siirtäminen) rangaistavuudesta säännellään toisistaan poikkeavasti, voi nähdäkseni aiheuttaa haasteita säännöksen soveltamisessa.

3. Yhteistaloudessa asuvia koskeva rajoitussäännös

Rikoslain 32 luvun 11 §:n 2 momenttiin sisältyy rajoitussäännös, joka koskee rikoksentekijän kanssa yhteistaloudessa asuvia henkilöitä. Tätä sääntelyä ei käsiteltävänä olevassa säännöksessä esitetä muutettavaksi. Käytännössä tätä säännöstä on sovellettu varsin rajoitetusti (ks. esim. KKO 2009:59), eikä sen ole siksi katsottu merkittävästi rajoittavan rangaistavan rahanpesun alaa.

4. Vanhentuminen ja asianomistaja-asema

Rikoksen vanhentumista ja asianomistaja-asemaa arvioitaessa noudatetaan yleisiä rikos- ja rikosprosessioikeudellisia lähtökohtia. Tältä osin sääntelyä ja yleisiä lähtökohtia ei tässä lakiesityksessä esitetä muutettavaksi, enkä näe sille olevan tarvettakaan, koska kyse on asioista, joista pääsääntöisesti ei säännellä rikoslajikohtaisesti. Hallituksen esityksen perusteluissa vanhentumiseen otetaan kantaa ja näkemykseni mukaan hallituksen esityksen perustelulausumissa on otettu rahanpesun prosessiluonne paremmin huomioon kuin aiemmassa työryhmämietinnössä OMML 2019:3.

5. Esirikoksen toteennäyttäminen

Rahanpesussa on kyse teosta, jossa kohteena on rikoksella hankittu omaisuus, rikoksen tuottama hyöty tai näiden tilalle tullut omaisuus. Rahanpesu edellyttää siis aina riittävää näyttöä esirikoksesta eli siitä, että kyseessä on edellä mainitun kaltainen rikoksella hankittu omaisuus. Jos esirikoksesta ei ole riittävää näyttöä, kyseessä ei ole rahanpesu. Edellytyksenä ei kuitenkaan ole, että joku henkilö olisi tuomittu esirikoksesta. Rahanpesun toteen näyttäminen on monissa tapauksissa haastavaa. Tämä ei kuitenkaan johdu siitä, että Suomen rahanpesurikoksia koskevassa sääntelyssä olisi tältä osin puutteita, eikä rahanpesusäännöstä ole ylipäätään mahdollista muotoilla niin, että esirikoksen näyttämiseen liittyvät vaikeudet vältettäisiin. Kyse on monimuotoisesta rikollisuuden lajista, jonka vastustamisessa rikosoikeudelliset säännökset, prosessioikeudellinen sääntely pakkokeinoineen, hallinnolliset mekanismit ja kansainvälisen oikeusavun muodot täydentävät toisiaan.

Rovaniemellä 11.11.2020

Minna Kimpimäki
Professori, rikosoikeus
Lapin yliopisto